

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Груздя Олександра Івановича на дисертацію Тирлича Євгенія Володимировича на тему «Правові засади і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Обрана здобувачем проблематика належить до тих, що мають стійке теоретичне і прикладне значення для кримінального процесу та криміналістики. Інститут отримання зразків для експертизи, попри його, на перший погляд, суто технічний характер, донині не дістав однозначного доктринального тлумачення: дискусійними залишаються його правова природа, місце серед слідчих (розшукових) дій і співвідношення із суміжними процесуальними інститутами. Особливої гостроти набуває питання примусового відібрання біологічних зразків, адже на практиці слідчі судді нерідко відмовляють у задоволенні відповідних клопотань, а чинна редакція ст. 245 КПК України не дає вичерпних відповідей на запити правозастосування.

Потреба в науковому опрацюванні цих питань посилюється зростанням ролі біологічних слідів як джерела доказової інформації та паралельним підвищенням стандартів захисту прав особи, до якої застосовується процесуальний примус. Дослідник цілком слушно виходить із того, що ефективність відібрання зразків має забезпечуватися не за рахунок послаблення процесуальних гарантій, а через чіткість і передбачуваність самої процедури. Саме тому пошук збалансованих правових і тактичних рішень, здатних поєднати інтереси досудового розслідування з вимогами верховенства права, є нині нагальним завданням юридичної науки.

Викладене переконливо свідчить, що тема дисертації Тирлича Є. В. є своєчасною, відповідає потребам теорії та практики й заслуговує на самостійне монографічне опрацювання.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

За структурою робота є логічно вибудованою та підпорядкованою меті дослідження. Вона охоплює вступ, три розділи, поділені на дев'ять підрозділів, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Обсяг основного тексту становить 160 сторінок за загального обсягу 232 сторінки; список використаних джерел представлений 230 позиціями, що свідчить про достатню джерельну базу.

Перший розділ роботи має переважно теоретико-методологічний характер і присвячений з'ясуванню сутності судової експертизи, ретроспективі її становлення та значенню висновку експерта як самостійного джерела доказів у розумінні ст. 84 КПК України. Автор послідовно розглядає поняття спеціальних знань, простежує генезу експертної діяльності й систематизує наявні класифікації експертиз. Такий підхід створює необхідне підґрунтя для подальшого аналізу вузькоспеціальних питань відібрання зразків.

У другому розділі дисертант зосереджується на понятті та видах зразків для ідентифікаційної експертизи, їхніх ознаках і властивостях, а також на тактиці отримання зразків для окремих видів таких експертиз. Заслуговує на схвалення прагнення автора не обмежуватися загальними положеннями, а простежити особливості роботи зі зразками у прив'язці до конкретних експертних завдань із залученням відповідного зарубіжного досвіду.

Третій, найбільш самостійний за змістом розділ присвячено біологічним зразкам та примусовому порядку їх відібрання. Дисертант докладно аналізує правові підстави й процесуальну природу примусу, порядок звернення до слідчого судді та зміст відповідної ухвали, а також узагальнює правові позиції Європейського суду з прав людини щодо неприпустимості нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження під час відібрання зразків. Практичним підсумком розділу стали розроблені автором методичні рекомендації (Алгоритм), що мають безпосередню прикладну спрямованість.

Сукупність одержаних здобувачем результатів дозволяє стверджувати про наявність у роботі належного рівня наукової новизни. До найсуттєвіших результатів, що виносяться на захист, належать, зокрема, такі.

вперше:

- здійснено зіставлення вітчизняного процесуального регулювання відібрання зразків із підходами, прийнятими в окремих державах Європейського Союзу;

- узагальнено типові підстави, за яких слідчі судді відмовляють у дозволі на примусове відібрання біологічних зразків, та запропоновано способи мінімізації таких відмов;

- розроблено покроковий порядок (Алгоритм) дій органу досудового розслідування для отримання судового дозволу на примусове відібрання біологічних зразків у межах порівняльного дослідження;

- обґрунтовано конкретні зміни до ст. 245 КПК України, спрямовані на врегулювання порядку отримання зразків, у тому числі в примусовий спосіб;

удосконалено:

- доктринальне визначення зразків для експертизи як матеріального об'єкта (його частини) або матеріально фіксованого відображення, придатного для вирішення експертних завдань;

- дослідницький поділ зразків особи на власне біологічні зразки та зразки біологічного походження;

- уявлення про самостійний характер відібрання зразків як слідчої (розшукової) дії та її процесуальний зміст;

- трактування примусу при відібранні біологічних зразків, що здійснюється на підставі ухвали слідчого судді;

- положення щодо підстав, оформлення та обґрунтування клопотання про дозвіл на примусове відібрання зразків з урахуванням конкретної слідчої ситуації;

- тактичні прийоми безконфліктного відібрання зразків, орієнтовані на встановлення контакту з особою, спонукання до добровільності та мінімізацію фізичного примусу;

- наукові положення про межі та коло суб'єктів застосування процесуального примусу під час відібрання зразків;

дістало подальшого розвитку:

- теоретичні уявлення про використання зразків в ідентифікаційних та порівняльних дослідженнях;

- обґрунтування самостійності й універсальності відібрання зразків як окремого процесуального інструмента;

- питання визначення суб'єктного складу осіб, уповноважених застосовувати примус при відібранні зразків;

- осмислення проблематики відібрання зразків крізь призму міжнародних стандартів правосуддя та практики ЄСПЛ у сучасних умовах.

Наведені положення мають як теоретичну, так і прикладну значущість, є достатньо аргументованими й засвідчують відповідність дослідження вимогам, що висувуються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення одержаних результатів знаходить підтвердження у можливості застосування сформульованих автором висновків і рекомендацій за кількома напрямками, що засвідчено відповідними актами впровадження:

- у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України – для підготовки роз'яснювальних матеріалів територіальним підрозділам (Акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 18 березня 2025 року, Додаток Д);

- у науковій сфері – як підґрунтя для подальших досліджень із кримінального процесу та криміналістики (Акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 07 квітня 2026 року, Додаток Е);

- в освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика» та «Кримінологія», а також підготовки навчально-

методичних матеріалів (Акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 07 квітня 2026 року, Додаток Ж);

– у нормопроєктувальній роботі – для вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства щодо отримання зразків для експертизи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Мета дослідження сформульована чітко й полягає у визначенні місця відібрання зразків для експертизи серед інших слідчих (розшукових) дій, розкритті механізму його реалізації на досудовому розслідуванні та виробленні відповідних тактико-криміналістичних, процесуальних і законодавчих рекомендацій. Досягненню мети підпорядковано систему дослідницьких завдань, серед яких:

- висвітлення витоків, етапів становлення та практичної ролі інституту судових експертиз;
- розкриття поняття спеціальних знань та аналіз наявних класифікацій судових експертиз;
- встановлення стану наукової розробленості поняття зразків для порівняльного дослідження та їх властивостей;
- формулювання поняття зразків особи та пропонування їх методологічної класифікації;
- розроблення Алгоритму дій органу досудового розслідування щодо отримання дозволу на примусове відібрання біологічних зразків;
- аналіз міжнародних стандартів, досвіду держав Європейського Союзу та правових позицій ЄСПЛ щодо порядку відібрання зразків;
- вироблення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення законодавства у відповідній частині.

Методологічний інструментарій дослідження дібрано адекватно його меті й завданням. У роботі поєднано діалектичний та загальнонаукові методи з низкою спеціальних – історико-правовим, системно-структурним, порівняльно-

правовим, соціологічним, статистичним, методом моделювання та юридичним (догматичним). Достовірність висновків підкріплено солідною емпіричною базою: результатами анкетування 1010 слідчих і дізнавачів із дев'яти областей України, матеріалами судової практики, правовими позиціями ЄСПЛ, а також власним практичним досвідом автора. Поєднання теоретичного аналізу з емпіричними даними забезпечило обґрунтованість сформульованих положень.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача. Результати дослідження оприлюднено у 10 наукових публікаціях: чотирьох статтях у фахових виданнях, включених до переліку МОН України, одній статті в закордонному фаховому виданні (Словацька Республіка) та п'яти тезах доповідей на наукових заходах. Основні положення роботи апробовано на п'яти науково-практичних конференціях в Україні та за кордоном (зокрема у м. Вінниця, Тернопіль – Ополе, Кропивницький, Харків і Тампере). Кількість і якість публікацій, а також рівень апробації засвідчують, що основні наукові результати дисертації оприлюднено повно та своєчасно.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом дисертації не виявило ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності; наявні запозичення супроводжуються належними посиланнями на першоджерела.

Зауваження щодо змісту дисертації. Загалом високо оцінюючи рецензовану роботу, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та побажання дискусійного характеру:

– Перший розділ, присвячений загальним питанням судової експертизи, її історії та класифікації, викладено доволі розлого; певне його ущільнення дозволило б змістити акцент на центральну для роботи проблематику відібрання зразків та посилити її поглиблене опрацювання.

– Розроблений автором Алгоритм має безсумнівну практичну цінність, проте у роботі бажано чіткіше визначити його правову природу та передбачуваний статус (відомчі методичні рекомендації чи орієнтир для

законодавчого врегулювання), а також механізм упровадження у практичну діяльність.

– Оскільки дослідження виконано переважно з позицій сторони обвинувачення, на додаткову увагу заслуговують процесуальні гарантії сторони захисту під час примусового відібрання зразків – зокрема участь захисника та порядок оскарження ухвали слідчого судді, – що сприяло б збалансованості висновків.

– Доцільним видається повніше висвітлення співвідношення примусового відібрання біологічних зразків із функціонуванням сучасних обліків (зокрема електронних реєстрів) та з вимогами захисту персональних даних особи.

Наведені міркування не мають принципового характеру, не знижують загальної високої оцінки дисертації та можуть слугувати предметом наукової дискусії під час її захисту.

Загальний висновок. Підсумовуючи, є підстави стверджувати, що дисертація Тирлича Євгенія Володимировича «Правові засади і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні» становить завершену самостійну кваліфікаційну наукову працю, у якій вирішено актуальне наукове завдання – розкрито процесуальні та криміналістичні засади отримання зразків для експертизи на стадії досудового розслідування. За змістом, рівнем новизни та практичною спрямованістю робота відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертант виявив належну наукову зрілість, уміння працювати з нормативним матеріалом і науковими джерелами, формулювати власні висновки та обстоювати їх. Одержані результати є корисними для теорії кримінального процесу й криміналістики та можуть бути використані у практичній і освітній діяльності.

Дослідження виконано в межах планів науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України»

(державний реєстраційний номер 0224U032882) і на 2025–2028 роки «Досудове розслідування в умовах правового режиму воєнного стану» (державний реєстраційний номер 0124U005203), а також узгоджується з переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476, пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2021–2025 роки, тематикою наукових досліджень МВС України (наказ від 21 травня 2024 року № 326) та цілями сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019).

Зважаючи на викладене, дисертація відповідає чинним вимогам, а її автор – Тирлич Євгеній Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

**завідувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
кандидат юридичних наук**

Олександр ГРУЗДЬ

___.___.2026